

Portrék, hazai tájban

Sic Itur ad Astra
1992/1–3. szám, á. n.
Történéssportrék

Válogatta, az előszót írta, a jegyzeteket és a bibliográfiákat kiegészítette:

Vörös Boldizsár

Mintegy harmincan közreműködnek e folyóirat-könyvben azok közül, akik a nyolcvanas évek végén, a kilencvenesek elején koptatták az ELTE Bölcsészettudományi Karának amúgy is eléggé koptott székeit és asztalait. Elsősorban elméleti munkásságukat illetően jelentős, „szintézisalkotónak” is nevezhető történelemszokról (Ranke, Macaulay, Burckhardt, Pirenne, Weber, Huizinga, Macaulay Trevelyan, Bloch, Toynbee, Braudel, Vincens i Vives, Soboul, Mandrou, Foucault) szóló szakszövegeket – nekrológokat – fordítanak, fordítást ellenőrznek, a szövegekhez kritikai és magyarázó jegyzeteket készítenek. E pályakezdő kutatók, felsőéves hallgatók a jól bevált klasszikus útját járták az elméleti, filológiai, nyelvi többlettudás megszerzésének: az intézmény keretein belül elsajátítható általános és ennél fogva az egyéni vonzalmakat kevésbé kielégítő ismeretanyagot önszerveződéssel létrehozott diák-kutatókörben egészítették ki érdeklődésüknek megfelelően. Ez a *coetus* a Magyar Történešzhallgatók Egyesülete, amely a *Sic Itur...*-t is kiadja. Amint az a kötetből kiderül, a jelen szám létrejöttéhez az oktatói karból H. Balázs Éva, Klaniczay Gábor és Poór János nyújtottak segítséget.

Ezért a *Történéssportréknak* elsősorban *fejlődéstörténeti* értékét tartom szükségesnek kiemelni: mindenekelőtt az önállóan elvégzett műhelymunkáról adott számadásnak tekintem. Vagyis olvasatomban a kötet nem az abban szereplő történešszokról, hanem szerzőiről szól. Az egyoldalú megközelítés mentességére szolgáljon, hogy a historiográfiai kontextusból kiinduló értékelést Soós István már elvégezte (in: *Világtörténet*, 1993/Ősz-Tél, 97–100.).

A résztvevők a feladatokat általában jól megoldották. A fordítások szöveg-hűek, magyarosak, terminológiájuk pontos. Egy-két esetben, mint például Tóth Gábor Pirenne-fordításában, láthatóan kiérlelt, joggal a kanonizációra aspiráló kísérletekkel (pl. burgus-portus teória) is találkozhatunk.

A jegyzetanyagban kétségkívül óriási munka fekszik. A referenciák túlnyomó többsége helytálló, ugyanakkor nem működik megfelelően a keresztbe utalások hálózata, amelyre a gyakori adatismétlés miatt nagy szükség van. Az első előfordulásra való visszaütalás helyett olykor újabb magyarázattal találkozhatunk, illetve előfordul az is, hogy az olvasónak önéreje van bízva, hogy a korábbi jegyzethez visszataláljon. Néhány esetben elmarad a jegyzet, nemcsak általános művelődéstörténeti utalásoknál, hanem néha szorosan vett szakmai helyeken is.

Az egységesen jó összbenyomás mellett szövé tennék néhány jegyzetet, amelybe, véleményem szerint, hibák csúsztak be. A 18. oldalon azt olvashatjuk, hogy „Sokkal *congeniálisabb* volt Ranke szellemével a nagy szigetország nemzete”. Ehhez a 25. oldal 18. számú jegyzete „itt: egyívásúbb” magyarázatot fűz, aminek semmi értelme, ehelyett egyszerűen *azonos gondolkodásúnak* lehetett volna fordítani (vö. Bakos Ferenc, *Idegen szavak és kifejezések szótára*, 6. kiadás, Bp., 1983, 449.). A 81. oldal hetes számú jegyzetében az *Histoire du meurtre de Charles le Bon* nem Jó Károly „halálának”, hanem *meggyilkolásának* története; a 83. oldalon a 14a. szám alatt feloldott *Geschichte der europäischen Staaten* nem „mű”, hanem *sorozat*, melyet az említett F. A. Ukert A. H. L. Heerennel együtt szerkesztett (itt jelent meg például J. C. Pfister-től a *Geschichte von Teutschen* [Hamburg, 1829–35] öt, illetve W. Wachsmuth-tól a *Geschichte Frankreichs im Revolutionszeitalter* [Hamburg, 1840–44] négy kötete); a 84. oldal 20b. számú jegyzetében a *livre à thèse* fordítása – „doktori értekezés” – téves, a

kifejezés jelentése: *tézismű*; valamint a 167. oldal 16-os jegyzetében az *in saecula saeculorum* nem „századok századain át”, hanem általánosan *mindörökkön örökké*.

Néha nem teljesek a bibliográfiai hivatkozások. Az alábbi szerzők, illetőleg művek esetében hiányoznak a magyar kiadás adatai: a 153. oldalon a 28. számú jegyzet: G. Duby, *A katedrálisok kora*, Bp., 1984.; ugyanott a 33-as: J. G. Frazer, *Aranyág* (ámbár válogatásban és feltehetően lapzárta után jelent meg), Bp., 1993.; a 167. lap 15-ös jegyzetéhez: Bergson, *Teremtő fejlődés*, Bp., 1930 és 1987.; a 218. oldalon a 15. számú jegyzetben: Philippe Ariès, *Gyermek, család, halál* (válogatás), Bp., 1987.

Előfordul, hogy „mellébeszél” a jegyzet; például azok, melyek az alábbi helyekhez tartoznak: „Fichte hazafias és szinte spártai irányú művei”, a kilencedik oldalon; a 15-en: „[*A pápák történetét*] Csengery Antal méltatta”; a 211-en: „a *basin des Ernestes* hangulatát a Tharaud fivérek örökítették meg”. Természetesen ugyanilyen helytelen, de legalább elegánsabb, ha efféle esetekben a szerző nagyvonalúan átsiklik a kérdéses hely fölött, mintegy zavarba ejtően „tudott-nak véve” az arra vonatkozó háttérismertetet, és egyben bízva abban, hogy a jegyzet hiánya a recenzens figyelmét el fogja kerülni, vagy ha nem, akkor is visszatartja majd tollát az „az vesse rá az első követ” parancsa...

Továbbá – éppen a máskülönben kiemertő alaposágra való törekvés miatt – hiányoltam, hogy nincs jegyzet például az alábbiakhoz: „helvét és ágostai hitvallások hivatalos uniója” és „Ranke [...] bizalmas levebben fejezte ki örömet” (10. oldal); „Thiers” (16. oldal); „Albert Hourani” (159. oldal); „Pierre Vilar” (191. oldal); „Mlle Jacquiot” (199. oldal); „a »Katangiak« kiűritették a Sorbonne-t” (203. oldal) stb.

Bizonytalanság mutatkozik a tulajdonnevek lefordításának kérdésében: a 160. oldalon olvasható „Boldog Angelico” magyar szövegekben inkább *Fra Angelico*, ahogy azt a 167. lap 18-as jegyzete is sejteti; a 182–3. oldalon egyes

könyvcímek és intézménynevek le vannak fordítva, mások nem; a 187. oldalon a „Nagy Lajos Gimnázium” és a „IV. Henrik Gimnázium”: ha Párizs, akkor *Lycée Louis-le-Grand* és *Lycée Henri IV*, és e legpatinásabb elitneveldek mindenképp jegyzetet érdemeltek volna; a 218. oldalon a hetes és a nyolcas jegyzetben egymás után „Francia Akadémia”, ill. „Académie Française” olvasható stb.

Egy-két helyesírási vagy sajtóhiba is előfordul: a 152. lapon [Louis-] Adolphe helyett „Adolph” Thiers; a 211. lapon Platon helyett „Platon”; a 218. lapon Jérôme helyett „Jérome” és Gomuška, Władysław helyett „Gomulka, Wladyslaw”; a 219. oldalon C. Lévi-Strauss „fő műve” *Mythologiques* és nem „Mythologie” (és emellett azért az *Anthropologie structurale* két kötetét is illet volna megemlíteni).

Külön kell foglalkozni a szerkesztő, Vörös Boldizsár munkájával, aki az egész vállalkozást elindította, és az általam legalább 600 oldalra becsült kéziratot egybe rendezte.

„E *Sic itur ad astra*”-szám [sic!] összeállítói azt is remélik, hogy munkájukat nemcsak a szűkebb történetizkutatói szakma, hanem a történelemtanárok és a történelem iránt érdeklődő közönség is haszonnal forgatják majd – írja a folyóirat-könyv előszavában Vörös Boldizsár. Valójában a kötet rosszul járna, ha a recenzens azt mindenekelőtt és kizárólag „rendes” kézikönyvnek tekintené. Természetesen ez esetben a kifogások sorát a válogatás gyakorlatának megkérdőjelezésével kellene kezdeni. Kérdezni lehetne, hogy miért mondtak le még egyelőre, hála istennek, élők klasszikusok – mint G. Duby, F. Furet, J. Le Goff, I. Leroy-Ladurie – bemutatásáról, akiknek munkássága a műhely tagjainak érdeklődéséhez szintén közel állhat. Ám ha elfogadjuk az elparentáló műfajt mint rendező elvet, akkor is következetlenkedni lehet effélével, hogy: Ranke, Macaulay mellett nem erősítette-e volna például Michelet a múlt századi középkortörténetesek mezőnyét?; biztos, hogy Albert Soboul a legérdemesebb arra, hogy a francia forradalom historiográfiáját egye-

dül reprezentálja?; ha beengedtek a kötetbe olyan „félállású” történészt, mint Foucault, akkor miért maradt ki a többi nagy vizionárius (pl. Spengler)? Egy igazi kézikönyvtől továbbá koncepciózusabb alapszöveg-választást, az egyes címek közötti terjedelmi harmóniát, a különböző korszakok arányos reprezentációját (vagy megfontolt és következetesen vállalt preferenciákat) várhatnánk stb. stb. Nem folytatom: mondom, e követelményeknek való megfelelést e kötettől ne várjuk el. Teljesen elfogadható viszont – a választott „fejlődéstörténeti” olvasat értelmében – azt mondani, hogy a szerzők azoknak a portróját közlik, akiket akkor és ott a legfontosabbnak tartottak.

Ugyanakkor – és ez feltétlenül megemlítendő – a könyv nemcsak a címszavaknak választott történészekről szól, hanem az utalások és azok jegyzetei mintegy behívják a kötetbe azt az egész majd két évszázados historiográfiai horizontot, amelynek előterében e kiemelt (kiemelt) egyéniségeket szemléltethetjük. A *Történeportrék* ezen erényét a hiányzó név-, illetve könyvcím-mutató igen szépen hangsúlyozta volna, nem is beszélve annak gyakorlati hasznáról.

Vörös Boldizsár szerkesztői aprómunkájával kapcsolatban egyetlen észrevételt kockáztatnék meg: a folyóiratokból átvett nekrológok lelőhelyének megadásakor ajánlatos lett volna feltüntetni az évfolyamot is, hiszen több *International Affairs* vagy *Revue Historique* című fo-

lyóirat létezik.

Végezetül szívesen megosztom mind a szerzőkkel, mind az olvasókkal a Foucault-búcsúztató szövegében a 211. oldalon található, a jegyzetek között fel nem oldott *bassin des Ernestes* teljességgel bennfentes magyarázatát: az nem más, mint az párizsi Ecole Normale Supérieure belső udvarának kerek medencéje, melynek elképzelhetetlenül piszkos, soha nem cserélt, csupán magában keringtetett oxigénszegény vizében élnek az *Ernestek*, e barna-piros díszhalak.

Őszintétlenség lenne elhallgatnom, hogy eredetileg ezt az Erneszt-adalékot egy már szerzői jogilag tekintve is legalább problematikus allegóriává akartam kibontani. De úgy alighanem mindenképpen nagyon sportszerűtlenül jártam volna el. Hiszen a kötet éppen arról tanúskodik, hogy a szerzők a mesterség alapfogásait jó színvonalon elsajátították, és szemérmes, de érthető gesztussal vállalják a továbbiakban a legnagyobb életművek mércéjét. Hogy e csúcsokat közülük akár egy-ketten is meg tudják-e közelíteni, az persze nem csak az ő felkészültségükön múlik. De erről – a *bassinról* – kár is beszélni. Húsz év múlva többet tudunk; addig nyugodjunk meg mindnyájan a kötet egyik közreműködőjének (Szilágyi Mártonnak) másutt megfogalmazott lapidáris intelmében: „tegye a dolgát, akinek van”.

Gángó Gábor